

УДК: 378.937+371.03

Лариса Григорівна Яновська,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
буль. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ УСТАЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ МУЗЕЙНИХ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито питання формування професійної усталеності майбутніх музейних педагогів у закладах вищої освіти. У дослідженні подано визначення професійної усталеності музейного педагога, сформовано компоненти та ознаки професійної усталеності музейного педагога, виділено послідовні етапи формування професійної усталеності у студентів під час освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійна усталеність, музейний педагог, компоненти професійної усталеності, професійна підготовка музейного педагога.

Суспільно-політичні та економічні процеси, що відбуваються останніми роками в Україні, зближення України з країнами Євросоюзу сприяє поверненню нашої держави на шлях світової цивілізації, встановленню пріоритету загальнолюдських цінностей. І саме музеї можуть стати складником у навчанні і вихованні підростаючого покоління на цьому шляху. Наявність у сховищах музеїв безцінних експонатів світової та вітчизняної історії і культури ще не є гарантією успіху у вихованні молоді. Задля реалізації цієї мети музеї повинні поряд із системою відношень «музей – культура» (комплектування, облік, збереження, консервація, реставрація, визначення музейної цінності предмета та його наукове дослідження), впроваджувати систему координат – «музей – суспільство», що передбачає визначення таких функцій музею, як-от: освітня (формування досвіду спілкування з музейними пам'ятками й навичками творчої діяльності), виховна (формування естетичного сприйняття, музейної культури, художнього смаку), розвивальна (творче вдосконалення особистості та формування її ціннісних орієнтацій), комунікативна, адаптаційно-корегуюча, інтеграційна тощо. Аудиторія в музеї повинна сприйматись як рівноправний учасник комунікативного процесу, діалогу, що здійснюється в музейному середовищі. Педагогічна мета музею – це формування емоційно-особистісного ставлення учнів до цінностей культурного спадку, осягнення світу культури засобами спілкування з артефактами минулого. Виховна функція музею полягає в тому, що він створює особливе освітнє середовище для формування особистості в цілому, а також формування в особистості цілісного ставлення до культурно – історичного спадку. Отже, педагогічна діяльність в музейному середовищі – це синтез виховання, розвитку і навчання, що зорієнтовано на естетичне виховання, художню освіту та творчий розвиток особистості (Столяров, 2004: 102).

Впровадження в музейне середовище елементів музейної педагогіки дає можливість підвищити якість освітньо-виховного процесу; поглибити знання школярів із всесвітньої історії,

історії України, географії, природознавства, літератури, художньої культури тощо; ефективна педагогічна діяльність дасть можливість активізувати самостійну роботу учнів (пошукову, дослідницьку), буде спонукати до розвитку творчого мислення. Вчителі за результатами відвідування музею, зможуть на уроках застосовувати активні та інтерактивні методи навчання.

Натомість вирішення цієї проблеми гальмується відставанням наукового осмислення культурно-педагогічних процесів, що проходять у музейному середовищі, недостатністю технічного забезпечення інформаційно-комунікативної діяльності музеїв, обмеженим володінням музейними співробітниками сучасними технологіями психолого-педагогічної взаємодії у різновікових групах, сучасними формами, методами, засобами навчання, що і зумовило необхідність професійної підготовки спеціалістів, які здатні реалізовувати педагогічні завдання в умовах музейного середовища і освітнього закладу.

Освітнє призначення музею вперше запропонували німецькі вчені Г. Кершенштайнер, А. Ліхтварк., які розглянули новий підхід до відвідувачів як до учасників діалогу, диференціювали підхід до відвідувачів, залежно від віку, індивідуальних особливостей тих, хто приходить у музей на екскурсію. К. Фрізен вперше розкрив поняття «музейна педагогіка» (галузь діяльності, що здійснює передання культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходів через педагогічний процес в умовах музею) та вперше обґрунтував значення в музеї особи, яка стає посередником між відвідувачем та експонатами і вперше ввів поняття «музейний педагог».

Музейний педагог, за визначенням Б. Столярова, - це спеціаліст, який впроваджує освітній процес у музеї. Він організовує музейно-педагогічний процес і забезпечує спілкування глядача з пам'яткою у межах запропонованої програми (Столяров, 2004: 107). Музейний педагог розробляє і проводить заняття для дітей та дорослих, готує інших співробітників до проведення

занять. Він має володіти педагогічною майстерністю та психологією художньої творчості, психологією активного творчого співтворчого сприйняття мистецтва.

Музейний педагог – це нова професія, що впроваджується в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти. На нашу думку, діяльність музейного педагога концентрує в собі функції учителя, наукового співробітника, вчителя додаткової освіти, музейного працівника, психолога. Він повинен знати особливості музейного середовища, розуміти місце музейно-педагогічної діяльності в музеї, володіти системою знань з теорії музейної педагогіки, вміти організувати процес засвоєння учнями музейних цінностей, а саме, правильно добирати тип заняття, методи навчання та методи спілкування з учнями, враховувати вікові особливості групи та рівень підготовки вчителя, який привів дітей до музею.

Підготовка музейного педагога здійснюється в Університеті Ушинського на соціально-гуманітарному факультеті (історико-філософське відділення), де до вивчення блоку базових дисциплін на 2 курсі додається курс «Музейна педагогіка», яка є одним із напрямів педагогічної науки, предметом дослідження якої є культурно-освітня діяльність в умовах музейного середовища. Музейна педагогіка визначається як «міждисциплінарна галузь наукового знання, що формується на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства та профільної музейної дисципліни і являє собою специфічну практичну діяльність, спрямовану на передання культурного (художнього) досвіду в умовах музейного середовища» (Столяров, 2002: 13). Дисципліна є теоретичним підґрунтям музейно-педагогічного процесу, формує знання про предмет, цілі і завдання музейної педагогіки, про історію становлення музейної педагогіки, особливості музейно-педагогічного процесу, пропонує методіку роботи з різновіковою аудиторією. Студенти мають навчитися аналізувати і проектувати заняття, музейні уроки з дитячою аудиторією в умовах музейного середовища і освітнього закладу, виявляти найбільш раціональні форми, методи, засоби спільної роботи музеїв із педагогічними закладами, інтегрувати музейно-педагогічні програми зі шкільними предметами, застосовувати диференційований підхід до відвідувачів музею, вміти застосовувати отримані у ЗВО знання в практичній діяльності під час проходження практики.

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що діяльності музейного педагога присвячені роботи таких учених, як: В. Арзамасцева, Т. Белофастової, О. Ванслової, М. Гнедовського, В. Дукельського, А. Дячкова, І. Іскандерова, Н. Макарової; музейної педагогіки в цілому – К. Бонег, П. Бойлана, М. Юхневич та інші. Освітню сутність музеїв теоретично обґрунтували М. Федоров, Е. Мединський, М. Новоруський та ін. О. Медведева та М. Юхневич подають визначення музейної педагогіки – як наукової дисципліни на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства,

мистецтва і краєзнавства (Юхневич). Б. Столяров та А. Бойко розглядають музей як освітнє середовище, що сприяє цілісному розвитку особистості, класифікують напрями і форми освітньої діяльності художнього музею (Столяров, 1995).

Професійне призначення музейного педагога значно ширше в соціальному плані, ніж просто музейна діяльність.

Музейний педагог виступає провідником і наставником у залученні молоді до духовного життя людства, його культури, до формування у них історичної свідомості, створює можливості для емоційного переживання, умови для комунікації, враховуючи те, що музей це місце контактування з експонатами де психологічний процес огляду повинен перетворитись у свідоме сприйняття. Тому не тільки знання з музейної справи допоможуть музейному педагогу стати дійсно професіоналом своєї справи, але сформована професійна усталеність, що передбачає здатність музейного педагога не відхилитися від своїх особистісних настанов, поглядів і переконань у процесі педагогічної діяльності в музеї. Професійна усталеність не є вродженою рисою людини. Вона залежить від сформованого вміння свідомо керувати діяльністю, розвивати здібності до самостійного судження та оцінювання, враховувати думку опонентів, регулювати свій емоційний стан, зберігаючи при цьому витримку та самовладання, передбачати можливі результати взаємодії з групою, окремою особистістю. Тому формування професійної усталеності в закладах вищої освіти є важливим питанням у підготовці фахівців музейної справи.

Основною метою статті дослідження є визначення поняття «професійна усталеність майбутнього музейного педагога», розробка компонентів і ознак цієї усталеності.

Питання професійної усталеності працівників різних професій розглядали Л. Божович (вивчення усталеності особистості), професійну усталеність молодих спеціалістів вивчали М. Скородумов, Е. Чугунова, В. Марішук, Я. Рейковський. О. Чебикін визначив поняття емоційної усталеності, яка тісно пов'язана із професійною усталеністю. Усталеність в умовах сенсорної ізоляції розглянуто в роботах Б. Душкова, а М. Дяченко розглядав психологічну усталеність в умовах екстремальних швидкоплинних ситуацій. З. Курлянд було визначено, що досягнення студентами більш високих рівнів розвитку педагогічних здібностей забезпечує більш високий рівень професійної усталеності майбутнього вчителя (Курлянд, 1985).

Аналіз цих та інших робіт дає можливість дійти висновку, що професійна усталеність є важливим чинником у будь-якій професії, у тому числі професії музейного педагога, який працює з групою людей різного віку, під час екскурсії він має відповідати на різні запитання, знаходити правильний алгоритм дій під час нестандартної поведінки екскурсантів.

Отже, проаналізувавши науково-педагогічну літературу з означеного питання дійшли висновку,

що професійна усталеність музейного педагога – це система стійких якостей особистості, що дає можливість упевнено, самостійно, без емоційного напруження виконувати свою освітянську діяльність у музеї, що сприяє успішному здійсненню діяльності в напружених і непередбачуваних умовах із відвідувачами різного віку.

На нашу думку, структура професійної усталеності музейного педагога включає такі компоненти та ознаки: комунікативний (уміння спілкуватися з екскурсантами різного віку, щирість, інтелектуальність, інтелігентність спілкування); емоційний (уміння не показувати емоційну напруженість, володіти голосом, мімікою, жестами); професійно-педагогічний (знання і вміння музейного працівника та педагога, наявність потреби в самоосвіті, володіння технологією добору матеріалу); індивідуальний (творче самопочуття музейного педагога, емоційна чуйність на твори мистецтва).

Таким чином, у формуванні професійної усталеності майбутнього музейного педагога вбачаємо зв'язок теоретичної (музейної і психолого-педагогічної), методичної (знання і вміння використовувати на практиці методи форми та засоби навчання і виховання) та професійної і педагогічної техніки.

Освітньо-виховний процес підготовки майбутніх музейних педагогів передбачає включати студентів у різноманітні види діяльності, які допомагають їм засвоїти не тільки необхідні знання зі спеціальних предметів, але і розвивати професійні (музезнавчі) і педагогічні здібності та вміння, творчий потенціал, формувати навички управління своїм психічним станом, формувати особистість студента, готувати його до життя в мінливому світі, приймати швидкі, ефективні та правильні рішення в нестандартних ситуаціях. Суть такого підходу до освітньо-виховного процесу полягає в тому, щоб не давати майбутнім музейним педагогам готових методичних рекомендацій. А включати їх до процесу дослідження (методологічного, педагогічного та психологічного).

Виходячи із вищезазначеного, було визначено етапи підготовки майбутніх музейних педагогів у ЗВО у межах курсу «Музейна педагогіка». Першим (підготовчим) етапом стала розробка тематики професійної усталеності безпосередньо для майбутніх музейних педагогів (теоретична база питань). Поряд із загальнотеоретичними питаннями з музейної педагогіки було заплановано розгляд таких питань, які дозволили сформуванню професійну усталеність більш ефективно. Так, при розгляді проблематики вивчення освітньої специфіки музеїв Одещини формували такі ознаки професійної усталеності, як знання і вміння музейного працівника та педагога, наявність потреби в

самоосвіті, володіння технологією добору матеріалу (професійно-педагогічний компонент). Вивчення теми «Аналіз музейної аудиторії та відбір для неї специфічних методів, програм, експозицій» спонукало до формування ознак комунікативної компетентності (вміння спілкуватися з екскурсантами різного віку, щирість, інтелектуальність, інтелігентність спілкування) тощо. Другий етап (здійснення педагогічного процесу) – це теоретична і практична підготовка музейного педагога збагачена змістовною діяльністю, скерованою на формування професійної усталеності. На лекційних заняттях студенти опонували курс «Музейна педагогіка», а на семінарських заняттях застосовувалися нетрадиційні методи задля активізації пізнавальної діяльності. Студенти готували на заняття свої презентації, розробляли екскурсії для дітей різного віку і проводили їх в аудиторії, організовували процес створення експонатів музею, пропонували інтерактивні методи для проведення занять у музеї тощо. На таких заняттях відбувалося формування ознак емоційного компонента (вміння не показувати емоційну напругу, володіти голосом, мімікою, жестами) та ознак індивідуального компонента (творче самопочуття музейного педагога, емоційна чуйність на твори мистецтва).

На третьому етапі – передбачалося проведення комплексної практики (музейної і педагогічної), як на базі класичного музею так і на базі шкільного. Під час проходження практики, особливо педагогічної, студенти мали можливість апробувати в музейному середовищі набуті в університеті теоретичні знання й уміння музейного працівника та педагога. На четвертому етапі студенти залучалися до науково-дослідної діяльності педагогічного напрямку, як-от написання рефератів, есе, брали участь у засіданнях круглого столу (разом з майбутніми вчителями історії) з проблем сучасних методів, форм, засобів навчання, які можна використовувати в музеї задля покращення організації його просвітницької та освітньої діяльності, а також вчилися спілкуватися, стримувати та регулювати свої емоції, упевнено доводити свою думку, швидко реагувати на позицію опонента. На кожному з цих етапів послідовно відбувалося формування професійної усталеності майбутніх музейних педагогів.

Отже, у дослідженні було визначено поняття професійної усталеності майбутніх музейних педагогів, компоненти та ознаки цієї усталеності. Також було запропоновано основні етапи педагогічного процесу задля ефективної реалізації поставленої мети щодо формування професійної усталеності майбутніх музейних педагогів у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Божович М. И. Устойчивость личности. Процесс и условия ее формирования. М.: Знание, 1966.

Караманов О. Взаємодія музею і школи у контексті демократичних освітніх перетворень (досвід України і Польщі). *Шлях Освіти*. 2009. № 2. С. 19-23.

Курлянд З. Н. Професійна усталеність учителя – основа його професійної майстерності: навчальний посібник. Одеса: ОДП: 1985. 161 с.

Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. пособие. М.: Высш. шк., 2004. 216 ст.

Столяров Б. А., Бойко А. Г. Художественный музей и система образования: концепция педагогического взаимодействия. СПб. 1995. 37 ст.

Столяров Б. А., Соколова Н. Д., Алексеева Н. А. Основы экскурсионного дела. СПб., 2002. 136 с.

Чебыкин А. Я. Управление эмоциональным состоянием учебно-познавательной деятельности. *Психологическое обеспечение АСОУ*. Одесса, 1986. С.66-73.

Юхневич М. Ю. Музейна педагогика за рубежом: работа музеев с детской аудиторией [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.museum.ru/future/Imp/edu/child3.htm>. Дата звернення: 10.07.2018.

REFERENCES

Bozhovich. M.I. (1966). *Ustoychivost' lichnosti. Protsess i usloviya yeye formirovaniya. [Personality Stability. The process and conditions of its formation]*. Moscow: Knowledge. [in Russian].

Chebykin, A.YA. (1986). *Upravleniye emotsional'nym sostoyaniyem uchebno-poznavatel'noy deyatel'nosti. [Management of the emotional state of educational and cognitive activity]*. *Psikhologicheskoye obespecheniye ASOU. [Psychological support ASOU]*. Odessa. pp.66-73. [in Russian].

Karamanov, O. (2009). *Vzayemodiya muzeyu i shkoly u konteksti demokratychnykh osvitykh peretvoren' (dosvid Ukrainy i Pol'shchi). [Interaction of the museum and school in the context of democratic educational transformations (experience of Ukraine and Poland)]*. *Shlyakh Osvity. [The Way of Education]*. Vol. 2. pp. 19-23. [in Russian].

Kurlyand, Z.N. (1985). *Profesiynna ustalenyist' uchytelya – osnova yoho profesiynoyi maysternosti.*

[The professional standing of the teacher is the basis of his professional skills]. Odessa: ODI. [in Ukrainian].

Stolyarov, B.A. (2004). *Muzeynaya pedagogika. Istoriya, teoriya, praktika. [Museum pedagogy. History, theory, practice]*. Moscow: Higher. school. [in Russian].

Stolyarov, B. A., Boyko, A.G. (1995). *Khudozhestvennyy muzey i sistema obrazovaniya: kontsepsiya pedagogicheskogo vzaimodeystviya. [Art Museum and the education system: the concept of pedagogical interaction]*. SPb. [in Russian].

Stolyarov, B.A., Sokolova, N.D., Alekseyeva, N.A. (2002). *Osnovy ekskursionnogo dela. [Basics of excursion]*. SPb. [in Russian].

Yukhnevich, M.YU. *Muzeyna pedagogika za rubezhom: rabota muzeyev s detskoj auditoriyej. [Museum Pedagogy Abroad: museums work with a children's audience]*. Retrieved from <http://www.museum.ru/future/Imp/edu/child3.htm>.

Лариса Григорьевна Яновская,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры всемирной истории и методологии науки,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К.Д. Ушинского»,
ул Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БУДУЩИХ МУЗЕЙНЫХ ПЕДАГОГОВ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Расширение роли музея в современном обществе обусловило необходимость профессиональной подготовки специалистов, способных решать педагогические задачи в условиях музейной среды и образовательного учреждения формируя целостную эстетически развитую личность. Выпускники высшей школы (музеееды, искусствоведы) приходят в музей с сумой знаний не адаптированной к образовательной деятельности в музее и в общеобразовательном учреждении. В нашем исследовании мы доказываем, что не только знания музейного дела делают музейного педагога профессионалом, но и очень большое значение имеет сформированная профессиональная устойчивость, что предусматривает возможность музейного педагога осознанно управлять профессиональной деятельностью, регулировать свое эмоциональное состояние, сохраняя при этом выдержку и самообладание, предвидеть возможные результаты взаимодействия с группой и отдельной личностью.

Определение понятия «профессиональная устойчивость музейного педагога», компонентов и признаков этой устойчивости и стало основной целью нашего исследования. «Профессиональная устойчивость музейного педагога» рассматривается нами как система стойких качеств личности, которая дает возможность уверенно, самостоятельно, без эмоционального напряжения исполнять свою образовательную деятельность в музее, что способствует успешному осуществлению этой деятельности в напряженных и непредвиденных условиях. Структура профессиональной устойчивости музейного педагога имеет следующие компоненты и признаки: коммуникативный (умение общаться с экскурсантами разного возраста, искренность, интеллектуальность, интеллигентность общения); эмоциональный

(умение не показывать эмоциональную напряженность, владение голосом, мимикой, жестами); профессионально-педагогический (знания и умения музейного работника и педагога, наличие необходимости в самообразовании, владение технологией подбора необходимого материала); индивидуальный (творческое самочувствие музейного педагога, эмоциональная отзывчивость на произведения искусства). Таким образом, при формировании профессиональной устойчивости будущего музейного педагога мы предусматриваем связь теоретической (музейной и психолого-педагогической), методической (знания и умения использовать на практике методы, формы и средства обучения и воспитания) и профессионально-педагогической техники. Формирование профессиональной устойчивости музейного педагога должно происходить в процессе профессиональной подготовки специалиста, но мы упор делали на предмет «Музейная педагогіка».

Таким образом, в нашем исследовании мы определили понятие профессиональной устойчивости музейного педагога, компоненты и признаки этой устойчивости, а также предложили основные этапы педагогического процесса, которые помогут более эффективно сформировать профессиональную устойчивость у будущих музейных педагогов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная устойчивость, музейный педагог, компоненты профессиональной устойчивости, профессиональная подготовка музейного педагога.

Larisa Grigorevna Yanovskaya,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of History
and Methodology of Science,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

FORMATION OF PROFESSIONAL SUSTAINABILITY OF THE FUTURE MUSEUM PEDAGOGES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Expanding the role of the museum in modern society necessitated the professional training of specialists capable of solving pedagogical tasks under conditions of the museum environment and educational institution, forming an integral aesthetically developed personality. Graduates of higher education (museum experts, art historians) come to the museum with a sum of knowledge not adapted to educational activities in the museum and in the general educational institution. In our research we prove that not only the knowledge of the museum business makes the museum teacher a professional, but also the great importance of the formed professional stability that allows the museum teacher to master the professional activity, to regulate his/her emotional state, while maintaining self-control and anticipation possible outcomes of interaction with the group and a separate person.

The definition of the concept “professional stability of the museum teacher”, components and signs of this stability was the main goal of our study. “The professional stability of the museum teacher” is considered by us as a system of persistent qualities of personality that enables us to perform our educational activities in the museum confidently, independently, without emotional strain, which contributes to the successful implementation of this activity under tense and unforeseen conditions. The structure of professional stability of the museum teacher includes the following components and attributes: communicative (the ability to communicate with tourists of different ages, sincerity, intelligence, communication intelligence); emotional (the ability not to show emotional tension, voice, facial expressions, gestures); professional and pedagogical (knowledge and skills of the museum worker and teacher, the need for self-education, the possession of technology to select the necessary material); individual (creative state of the museum teacher, emotional responsiveness to works of art). Thus, when forming the professional stability of the future museum educators, we foresee the connection between theoretical (museum and psycho-pedagogical), methodical (knowledge and ability to use methods, forms and means of teaching and upbringing in practice) and vocational and pedagogical techniques. Formation of professional stability of the museum teacher should occur in the process of professional training of a specialist, but we focused on the subject of “Museum Pedagogy”.

Thus, in our research we defined the concept of professional stability of the museum teacher, the components and signs of this stability as well as proposed the main stages of the pedagogical process that will help to more effectively form the professional stability of the future museum teachers in the process of professional training.

Key words: professional sustainability, museum teacher, components of professional sustainability, professional training of museum pedagogue.

Рекомендовано до друку: 01.08.2018 р.